

بخش اوّل

کلیات

رویکرد برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی^۱

بر مبنای انسان شناسی اسلامی، انسان با ویژگی‌های منحصر به فردی آفریده شده که او را از سایر مخلوقات متمایز می‌کند. این خلقت خاص که با تعبیر «فطرت» از آن یاد می‌شود، در استعدادها، گرایش‌ها، توانایی‌ها و مقاصد خاص تجلی می‌یابد. انسان‌ها با گرایش به سوی خیر، زیبایی و کمال که سرچشمه همه آنها خداست، به دنیا می‌آیند و با برخورداری از قدرت اندیشه و انتخاب می‌توانند مظهر و تجلی‌گاه خیر و زیبایی و کمال شوند. دین که راه سعادت و کمال انسان است، بر این فطرت بنا شده و در نسبت با آن نازل گردیده است. فطرت انسان، فطرت توحیدی است بدین معنا که هم خود را وابسته به خالقی می‌یابد که منبع و سرچشمه همه خیرها و کمالات است و هم گرایشی به او در ضمیر خویش احساس می‌کند. دین اسلام که دین فطری است آمده تا این فطرت توحیدی را در همه ابعاد شکوفا کند و شخصیتی توحیدی از انسان بسازد. به علاوه رسیدن به بینش توحیدی در باب جهان و انسان، زیربنا و محور برنامه هدایتی اسلام است که همه اجزا و مؤلفه‌های این برنامه را شکل و جهت می‌دهد. محور قرار گرفتن فطرت در باب تعلیم و تربیت، محل افتراق بنیادین تعلیم و تربیت اسلامی از سایر مکاتب است. این برنامه با رویکرد به فطرت انسان، برنامه خود را سامان می‌دهد و در اصول، اهداف و روش‌های تعلیمی و تربیتی، ردپای آن را دنبال می‌کند. بنابراین، تعلیم و تربیت دینی زمینه‌ساز و تسهیل کننده مسیر شکوفایی استعدادها و گرایش به خیر، زیبایی و کمال است.

اصول حاکم بر برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی

۱- محور قرار گرفتن قرآن کریم و سنت و سیره معصومین صلوات الله علیهم

این اصل که برگرفته از مبانی تعلیم و تربیت دینی است، بر همه مراحل برنامه، به خصوص تعیین اولویت‌های آموزشی، اهداف کلی پایه‌های تحصیلی، روش‌های تعلیمی و تربیتی و تدوین محتوا و رسانه‌های آموزشی حاکم است.

۲- توجه به رویکردهای جدید در تعلیم و تربیت با هدف روزآمد شدن برنامه

شیوه‌های نو در تعلیم و تربیت، بر روش‌های فعال و مشارکتی در آموزش تأکید داشته و به دنبال ایجاد فرصت برای مشارکت دانش‌آموزان در امر یادگیری است. در این شیوه، معلم در واقع راهنما و راهبر است و این دانش‌آموزان هستند که با راهنمایی او، مفاهیم جدید را دریافت می‌کنند.

۳- توجه به توانایی‌ها و محدودیت‌های رشد شناختی دانش‌آموزان دوره ابتدایی

در برنامه جدید، با توجه به ویژگی‌های رشد ذهنی دانش‌آموزان در دوره ابتدایی، علاوه بر بهره‌گیری از محسوسات و نمونه‌های عینی، بر تربیت استعدادهای کودک برای شناختن اوضاع جهان خارج و مرتبط ساختن مطالب درسی با مظاهر زندگی و اشیای موجود در محیط خاص کودک تأکید شده است. برای بیان مفاهیم موجود در برنامه، از مفاهیم ساده و ملموس استفاده شده است مفاهیمی که دانش‌آموزان خود بتوانند با آنها ارتباط برقرار کرده، درکشان کنند و نسبت به آنها احساس خوشایند و دلپذیری داشته باشند. شایان ذکر است که تأکید بر آموزش محسوس و ملموس صرفاً روشی است برای تقویت ایمان به غیب، زیرا بذر ایمان به غیب در همین دوره در وجود کودک افشانه می‌شود.

۱- برگرفته از راهنمای برنامه درسی دوره ابتدایی گروه درسی تعلیم و تربیت دینی.

۴- توجه به جنبه‌های عاطفی، نگرشی برای عمل کردن به باورها

آنچه بیش از هر چیز دیگری در تعلیم و تربیت دینی مورد نظر است، ایجاد نگرش‌های صحیح و یا تغییر برخی نگرش‌های نادرست است و اینکه دانش‌آموز براساس آموخته‌های خود بتواند به یک موضع و نظرگاه معین و ضرورتاً صحیح برسد و امکان انتخاب و تصمیم‌گیری را بیابد و در نهایت، از این رهگذر به ایمان و اعتقاد برسد. این ایمان و اعتقاد، مقدمه عمل آگاهانه و انتخاب شده است. بنابراین، در برنامه جدید، انباشتن ذهن دانش‌آموزان از مفاهیم و تأکید صرف بر مهارت‌هایی که تنها به درد امتحان می‌خورد و آنها را به هنگام ارزشیابی به ظاهر موفق جلوه می‌دهد، مدّ نظر نیست، در عوض، ادراک مفاهیم دینی به عنوان مقدمه‌ای برای رشد عاطفی و تغییر نگرش‌های دانش‌آموزان نسبت به آنها و انس با این مفاهیم مورد توجه قرار گرفته است. همچنین به «عمل صحیح» به عنوان حاصل تبعی «نگرش‌های صحیح» تأکید شده است.^۱

۵- اصالت قائل شدن به کیفیت فرایند یاددهی - یادگیری و استفاده از روش آموزش فعال

آشنایی با معارف دینی، هدفی میانی و زیستن دینی انسان، هدف اصلی تربیت دینی است. از آنجا که مسائل زندگی انسان نامحدودند و هیچ‌گاه نمی‌توان همه آنها را آموزش داد، لازم است دانش‌آموختگان، فرایند یادگیری را به خوبی آموخته باشند تا در مواجهه با هر مسئله تازه‌ای، راه حل مناسب آن را پیدا کنند و جریان یادگیری را تداوم بخشند. بر این اساس، توصیه می‌شود که به فرایند یادگیری، بیش از پیش توجه شود؛ زیرا نه تنها نتیجه یادگیری اهمیت دارد؛ بلکه آنچه طی فرایند آموزش اتفاق می‌افتد، نیز از اهمیت فراوانی برخوردار است. ثمره این مبحث آن است که اولاً درگیری دانش‌آموزان در جریان یادگیری، موجب عمیق‌تر و پایدارتر شدن آموخته‌های آنان می‌شود؛ ثانیاً معلم را یاری می‌دهد تا برای ارزشیابی پیشرفت یادگیری آنان، هم به فرایند و هم به محصول توجه کند و به نتایج بهتری دست یابد؛ ثالثاً اینکه به واسطه فعالیت بیشتر در امر یادگیری، در دانش‌آموزان احساس خوب و خوشایندی ایجاد می‌کند که به ویژه برای درس دینی، فوق‌العاده حائز اهمیت است.

همچنین فراهم ساختن فرصت مشارکت فعال دانش‌آموزان در جریان آموزش و یادگیری بسیار مهم است؛ زیرا به دانش‌آموز کمک می‌کند تا حد امکان، خودش جست‌وجو، فکر و عمل کند و با توجه به تجارب و یافته‌های قبلی و فعلی خود، به نتیجه برسد و معلم هم با راهنمایی‌های مناسب، او را در این راه یاری رساند. به این ترتیب، به کارگیری روش‌های یادگیری از طریق همیاری (شرکت دانش‌آموز در فعالیت‌های آموزشی به عنوان یکی از اعضای گروه) و بهره‌گیری از شیوه‌های فعال تدریس که از طریق آن، دانش‌آموزان با هدایت معلم و فعالیت ذهنی و عملی خود، به نتیجه می‌رسند، از راهبردهای اساسی فرایند یادگیری در تعلیم و تربیت دینی است.

۶- تقویت احساس نیاز به دین

برنامه درسی و آموزش‌های دینی باید به گونه‌ای طراحی شود که اصل احساس نیاز به دین را برای دانش‌آموز زنده کند؛ به گونه‌ای که دریابد بدون تکیه بر دین و اعتقادات دینی زندگی او خلأیی بزرگ دارد و از معنا و جهت تهی است؛ در حالی که زندگی توأم با دین، گره‌ها را می‌گشاید و از سردرگمی‌ها نجات می‌دهد و او را به شخصی فعال و هدفمند و مفید در زندگی تبدیل می‌کند.

۷- توجه به هنر برای ترسیم چهره زیبای الگوهای دینی

توجه به جنبه‌های زیبایی‌شناختی از ارکان آموزش دینی است؛ زیرا در درجه اول، فطرت زیباپرست دانش‌آموزان مورد توجه قرار گرفته و پرورش می‌یابد؛ دوم اینکه از دین و آموزه‌های آن، تصویری زیبا در ذهن آنان ترسیم می‌شود و سوم اینکه چهره زیبایی از الگوهای رفتاری و شخصیت پیشوایان بزرگ دینی در جان و اندیشه آنان نقش می‌بندد. با توجه به اهمیت الگوپذیری در این سن، استفاده از الگوهای صحیح با تأکید باید مورد توجه قرار گیرد تا زیبایی‌های دین و دین زیبا در سطحی کودکانه به دانش‌آموزان آموزش داده شود.

۱- با توجه به تحقیقات انجام شده توسط دکتر ناصر باهنر، دکتر حسین اسکندری و دکتر دادستان.

۸- توجه به زبان و ادبیات خاص کودکان

ادبیات کودکان آموزه‌های ارزنده‌ای را در اختیار برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار می‌دهد تا با بهره‌گیری از آنها بتوانند به زبان کودکان بیش از پیش نزدیک شده و کلام خود را با آنان هماهنگ کنند. در برنامه جدید نیز تا آنجا که به محتوا، اصالت مفاهیم و ساختار آموزشی مواد درسی لطمه وارد نشود، از آموزه‌های مربوط به ادبیات کودکان و محصولات کارشناسان این حیطه بهره گرفته شده است.

۹- ارتباط آموزش با نیاز و علاقه دانش‌آموزان و توجه به او به عنوان منبع اطلاعات برنامه درسی

هدف از تعلیم و تربیت دینی آن است که دانش‌آموزان از آموخته‌های خود، در موقعیت‌های مختلف زندگی روزمره استفاده کنند. به همین جهت در این برنامه سعی شده است تا آموزش‌ها با زندگی روزمره دانش‌آموزان کاملاً مرتبط باشند. استفاده از موقعیت‌ها و نمونه‌های موجود در زندگی روزمره دانش‌آموزان، انتخاب مطالب، نمونه‌ها و مثال‌ها از زندگی آنها، فراهم ساختن فرصت تمرین و تعمیم آموخته‌ها به زندگی روزمره و موقعیت‌های شبیه‌سازی شده آن و ... از جمله نکاتی است که در این مورد مطرح نظر قرار گرفته‌اند. همچنین از آنجا که کودکان، جست‌وجو، کشف و ساختن را دوست دارند، از بازی و فعالیت‌های نشاط‌آور و لذت‌می‌برند، در این برنامه، سعی شده تا این‌گونه علایق در فعالیت‌های آموزشی و تربیتی مورد توجه قرار گیرد.

۱۰- حضور اندیشه‌های حضرت امام خمینی (قدس سره) در کالبد محتوای آموزش

اندیشه‌های امام خمینی که معمار بزرگ نظام اسلامی در عصر حاضرند، باید در همه مراحل آموزش و برنامه درسی حضور داشته باشند. استفاده از پیام‌ها، سخنرانی‌ها و کتاب‌های ایشان و آوردن مصادیق نمونه‌ها و شواهد از آنها و نیز ارجاع دانش‌آموز به این آثار در برنامه‌های تحقیقی خود، سبب توجه دانش‌آموزان به اندیشه‌های آن بزرگوار است.

۱۱- بهره‌مندی از دستاوردهای عالمان دین

در تدوین و تبیین آموزه‌های دینی، باید از منبع غنی علوم و فرهنگ اسلامی که فرزندان علم و تقوا در طول چند قرن تمدن اسلامی با مجاهدت خود فراهم ساخته‌اند، استفاده شود و دستاوردهای علمی که دانشمندان اسلامی معاصر در جهت ارائه اسلام ناب در جهان امروز عرضه کرده‌اند، به‌خصوص آثار فرهنگی حضرت امام خمینی، علامه طباطبایی و شهید مطهری رحمة الله علیهم و رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی فرا راه حرکت‌های آموزشی قرار گیرد.

۱۲- توجه به اهداف ویژه دختران و پسران

برنامه باید با توجه به تفاوت‌های موجود در احکام دختران و پسران طراحی شده و در اموری مانند سن بلوغ، معاشرت، پوشش و حجاب، نظام خانواده، نقش مرد و زن در خانه و جامعه، باید به نوع مخاطب و نحوه پیام‌رسانی به او توجه گردد. همچنین جنبه‌های روان‌شناختی زن و مرد در مجموعه آموزش‌ها باید مد نظر قرار گیرد.

۱۳- سمت‌گیری آموزش در جهت وحدت اسلامی

برنامه باید در جهت تقویت وحدت اسلامی و نزدیکی پیروان مذاهب مختلف اسلامی طراحی شود تا مودت و رحمت میان آنان را استحکام بخشد؛ به همین دلیل، شایسته است محور آموزش بر تعلیمات قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت بزرگوار ایشان قرار داده شود.

۱۴- آموزش اقلیت‌های دینی (مسیحی، یهودی و زرتشتی)

چون همه ادیان الهی در اصول دین و جوهره و حقیقت دین که خداگرایی و معنویت‌گرایی و عمل برای سعادت در آخرت است، وحدت نظر دارند، چارچوب کلی برنامه درسی آنان از همین برنامه اخذ می‌شود. اما محتوای آموزشی آنان با توجه به تعلیمات خاص آن ادیان و با استفاده از منابع مورد تأیید در آن ادیان، فراهم می‌آید. این آموزش باید هماهنگ با قوانین جمهوری اسلامی ایران باشد.

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در هدیه‌های آسمان

چند نکته مهم در ارزشیابی^۱

- ارزشیابی، به عنوان مهم‌ترین بخش فرایند یادگیری، باید با هدف رشد دانش‌آموزان انجام شود.
- ارزشیابی صرفاً برای مشخص ساختن موارد اشتباه و ضعف‌هایی است که باید تصحیح شوند، نه برای ثبت اشکالات و گزارش آن به دیگران. به عبارت دیگر، وسیله‌ای است برای تحریک و تشویق دانش‌آموزان به یادگیری بیشتر.
- در تعلیم و تربیت دینی، همه قلمروهای یادگیری، اهمیت و ویژگی‌های خاص خود را دارد. برای یادآوری اهمیت هر یک، کافی است به این نکته توجه کنیم که اعمال دینی، هنگامی ارزشمندند که براساس ایمان و تمایلی درونی و قلبی باشند و اساس چنین ایمانی را نیز معرفت و شناخت حقیقی تشکیل می‌دهد.
- اینکه هر دانش‌آموزی، مطابق با سرعت انتقال و توان یادگیری خود می‌آموزد، واقعیتی غیرقابل انکار است. اما این را نیز نمی‌توان نادیده گرفت که هر دانش‌آموزی، احساسات دینی خود را به گونه‌ای بروز می‌دهد؛ به طوری که بتوان در رفتار، گفتار و حرکات او ردپایی از تحقق اهداف برنامه درسی را مشاهده کرد. به همین جهت برای قضاوت نهایی در مورد پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، آموزگار باید به جمع‌بندی مشاهدات خود در طول سال تحصیلی اقدام نماید.
- باید از یک سوء برداشت پرهیز شود و آن اینکه توجه به قلمروهای نگرشی و مهارتی دانش‌آموزان بدین معنا نیست که به میزان دینداری آنها نمره بدهیم و مثلاً به کسی که در نماز جماعت شرکت می‌کند یا راست می‌گوید یا غیبت دیگران را نمی‌کند، نمره کامل بدهیم. این امور اساساً قابل نمره دادن نیستند.
- نباید با آزمون‌ها و امتحانات مشکل و دلهره آور، در دانش‌آموزان، احساس ناخوشایندی نسبت به درس دینی ایجاد شود یا تعدادی از آنها موفقیت در این زمینه را برای خود، امری دشوار یا ناممکن تلقی کنند. اگر کودکی، در مورد انجام تکلیفی، خود را ناموفق و شکست خورده تلقی کند، نسبت به آن کار، احساس بدی پیدا کرده و چنین احساسی، حتی او را از یادگیری‌های بعدی باز می‌دارد.
- از آنجا که رقابت میان فردی برای دانش‌آموزان ابتدایی، اضطراب‌آفرین و گاهی ناامیدکننده است، وضعیت هر کودک، باید به نسبت خودش و پیشرفتی که حاصل کرده، سنجیده و برآورده گردد. به عبارت بهتر، آنچه مهم است، رقابت هر دانش‌آموز با خود اوست، نه با دانش‌آموزان دیگر.

۱- برای آشنایی بیشتر مراجعه کنید به کتاب ارزشیابی خلاق در تعلیم و تربیت دینی بصیرت‌گرا، نوشته علیرضا رحیمی، سعید راصد، فاطمه رضایی، انتشارات نهج.

ارزشیابی با چه روشی صورت می‌گیرد؟

ارزشیابی در درس هدیه‌های آسمان به صورت مستمر و از طریق مشاهده عملکرد دانش‌آموزان و محصول عملکرد آنها در طول فرایند یادگیری صورت می‌گیرد.

کیفیت ارزشیابی مستمر در طول سال تحصیلی

ارزشیابی مستمر با استفاده از روش‌های گوناگون می‌تواند صورت گیرد؛ به عنوان مثال، به معرفی دو نمونه می‌پردازیم^۱ :
مشاهده : این روش مبتنی است بر بررسی فعالیت‌های مستمر روزانه در مدرسه و حتی خارج از آن. مشاهده ممکن است در موقعیت طبیعی و وضعیت عادی دانش‌آموز انجام شود یا در موقعیت مصنوعی که برای او به وجود آورده‌ایم، بدون آنکه خود مطلع باشد، صورت پذیرد.

آزمون شفاهی : در این نوع ارزشیابی، معلمان جهت اطلاع از پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، به تناسب اهداف و محتوای درس، سؤالاتی را به صورت شفاهی می‌پرسند. در آزمون شفاهی به دلیل رو در رو بودن پرسشگر و پاسخ دهنده، مشکلات یادگیری دانش‌آموزان تا حدود زیادی مشخص شده و معلم می‌تواند به موقع بازخوردهای لازم را به دانش‌آموزان و اولیای ایشان ارائه نماید.

در چه مواردی ارزشیابی مستمر انجام می‌شود و نشانه‌های بروز هر یک چیست؟

۱- درک مفاهیم : از آنجا که تحقق اکثر اهداف برنامه، منوط به درک مفاهیم ارائه شده به دانش‌آموزان است، بر این اساس درک مفاهیم پیش‌بینی شده در محتوای برنامه و بسط آنها، استفاده از این مفاهیم در موارد تعیین شده و به کارگیری قوه خلاقیت دانش‌آموزان برای فهم بهتر و گسترش مفاهیم، یکی از بخش‌های عمده برنامه است که نظام ارزشیابی باید بدان بپردازد.
برای ارزشیابی دانستنی‌های دانش‌آموزان، باید به آنها فرصت دهیم تا برداشت و ادراک خود را از مفاهیم آموخته شده، با سازمان ذهنی و زبانی خاص خود بیان کنند^۲؛ مثال‌ها، نمونه‌ها و مصداق‌های جدیدی علاوه بر مثال‌ها و نمونه‌های تدریس شده، بیان نمایند؛ مصداق یک مفهوم را از غیر آن تشخیص دهند؛ مصداق مفهوم را در قالب‌ها و شکل‌های گوناگون شناسایی کنند؛ ارتباط آن را با مفاهیم و موضوعات دیگر جست‌وجو و بیان نمایند؛ در موقعیت‌های عملی و به شیوه‌های مختلف، آن را به کار ببرند، بتوانند برخی از نتایج و تبعات آن را پیش‌بینی کنند و مفاهیم متضاد آنها را شناسایی و بیان کنند و ... .

۲- تقویت نگرش‌ها : برای ارزشیابی از نگرش‌ها باید به سراغ نشانه‌های مناسب برویم. بررسی دلایل دانش‌آموزان برای انجام یک فعالیت، یکی از راه‌های پی‌بردن به احساسات و نگرش‌های آنهاست. تکمیل جملات ناقص، تفسیر تصاویر، تکمیل داستان، نوشتن جملات و عبارات ساده و ... از دیگر شیوه‌های ارزشیابی در این زمینه‌اند. همچنین بروز نشانه‌هایی مانند انجام فعالیت‌های انتخابی و داوطلبانه در مقابل وظایف و تکالیف مشخص، انجام فعالیت در حدی فراتر از آنچه از دانش‌آموزان خواسته شده، ابراز احساسات مثبت یا هیجان به هنگام انجام یک فعالیت، دوام و استمرار یک رفتار در شرایط و موقعیت‌های مختلف و ... می‌تواند به عنوان علامت وجود علاقه و احساس مثبت نسبت به یک فعالیت، تلقی گردد.

۱- برای آشنایی با سایر روش‌ها می‌توانید به کتاب «راهنمای معلم در ارزشیابی توصیفی» که از سوی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش منتشر شده است، مراجعه نمایید.

۲- بیان افکار و برداشت‌های دانش‌آموزان می‌تواند به اشکال گوناگون از جمله، مکالمه، نوشتن، نقاشی، نمایش و مدل‌سازی صورت گیرد.

۳- کسب مهارت‌ها: در این حوزه که شامل مهارت‌های مربوط به اعمال دینی، مشارکت فعال در فعالیت‌های دینی و مشارکت فعال در فعالیت‌های گروهی یادگیری می‌شود، دانش‌آموزان از طریق تکرار و تمرین، مهارت‌هایی را در زمینه آداب و اعمال دینی کسب می‌نمایند. ایشان همچنین می‌آموزند که برای فهم مطالب، جست‌وجوی مفاهیم و یادگیری بهتر، با دیگران مشارکت کنند، به نظر دیگران احترام بگذارند، دیدگاه‌های خود را مطرح کنند و عضو فعالی در گروه باشند. اهداف مربوط به یادگیری برخی از احکام عملی و آداب اخلاقی و ممارست در انجام آنها نظیر وضو گرفتن و نماز خواندن در این گروه قرار دارند.

معیار در ارزشیابی مستمر چیست؟

معیار در ارزشیابی مستمر، همان اهداف و انتظارات یادگیری است که در آغاز هر درس ذکر شده است. انتظار می‌رود هر دانش‌آموز در هر نیمسال، دست کم در چهار درس مورد ارزشیابی قرار گرفته و امتیازی را کسب نموده باشد. نتیجه ارزشیابی مستمر دانش‌آموز در پایان هر نیمسال تحصیلی، عبارت است از میانگین چهار درجه ثبت شده از وی^۱.

۱- معلمان گرامی جهت آشنایی با چگونگی ثبت مشاهدات و ابزارهای گوناگون ارزشیابی می‌توانند به کتاب «راهنمای معلم در ارزشیابی توصیفی» که از سوی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش منتشر شده است، مراجعه نمایند.

بخش دوم

راهنمای تدریس

کلیاتی درباره موضوعات هدیه‌های آسمان پایه سوم ابتدایی

الف) اهداف و وسعت و توالی مفاهیم هدیه‌های آسمان پایه سوم ابتدایی

در تعلیم و تربیت دینی آنچه بیش از هر چیز دیگری مورد نظر است، ایجاد نگرش‌های صحیح و یا تغییر برخی نگرش‌های نادرست است و اینکه دانش‌آموز براساس آموخته‌های خود بتواند به یک موضع و نظرگاه معین و ضرورتاً صحیح برسد و امکان انتخاب و تصمیم‌گیری را بیابد و در نهایت از این رهگذر به ایمان و اعتقاد برسد. این ایمان و اعتقاد، مقدمه عمل آگاهانه و انتخاب شده است، بنابراین در برنامه تعلیم و تربیت دینی، انباشتن ذهن کودکان از مفاهیم و تأکید صرف بر مهارت‌هایی که تنها به درد امتحان می‌خورد و آنها را به هنگام ارزشیابی به ظاهر موفق جلوه می‌دهد، مد نظر نبوده، در عوض، ادراک مفاهیم دینی به عنوان مقدمه‌ای برای رشد عاطفی و تغییر نگرش‌های دانش‌آموزان نسبت به آنها و انس با این مفاهیم مورد توجه قرار گرفته است. همچنین به «عمل صحیح» به عنوان حاصل «نگرش‌های صحیح» تأکید شده است.

بر این اساس گروه تعلیم و تربیت دینی، اهداف پایه سوم ابتدایی را در ده بخش و در بیست درس به شرح جدول زیر تدوین نمود. در این جدول ابتدا به اهداف پایه دوم اشاره می‌شود تا آموزگاران محترم ضمن عنایت به ارتباط طولی مطالب، به سیر فرایند یاددهی - یادگیری توجه داشته باشند. در ادامه جدول، اهداف و مفاهیم پایه سوم و دروس مرتبط با آن ارائه می‌شود؛ تا معلمان گرامی با اشراف به اهداف و وسعت و توالی مفاهیم هدیه‌های آسمان پایه سوم ابتدایی و به کارگیری روش‌های مناسب در آموزش، برای تربیت همه جانبه دانش‌آموزان در راستای دستیابی به مراتبی از حیات طیبه متناسب با موقعیت‌ها و نیازهای جدید و پاسخ به اقتضات آن و کسب آداب و مهارت‌های ضروری برای تأمین زندگی اقدام نمایند.

جدول اهداف و وسعت و توالی مفاهیم هدیه‌های آسمان پایه سوم ابتدایی

پایه / موضوعات	اهداف پایه دوم	اهداف پایه سوم	مفاهیم	عنوان و شماره درس
خداشناسی	<ul style="list-style-type: none"> آشنایی با مهربانی خدا از طریق آگاهی از نعمت‌های بی شمار او آشنایی با دعا به عنوان راه گفت‌وگو با خدا و بیان خواسته‌های خود با او 	<ul style="list-style-type: none"> آشنایی با بخشندگی خداوند از طریق توجه به نعمت‌های او آشنایی با دعا به عنوان راه گفت‌وگو با خداوند و بیان خواسته‌های ما با او 	<ul style="list-style-type: none"> بخشنندگی خدا نیازمندی انسان به نعمت‌های الهی شکرگزاری مهارت 	<ul style="list-style-type: none"> درس اول: آستین‌های خالی درس دوم: غروب یک روز بهاری
پیامبری	<ul style="list-style-type: none"> آشنایی با نام پیامبران بزرگ الهی (آشنایی با حضرت نوح به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی) آگاهی از مهربانی پیامبر اسلام (ص) نسبت به کودکان 	<ul style="list-style-type: none"> آشنایی با حضرت ابراهیم (ع) به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی آشنایی با زندگی و ویژگی‌های پیامبر اسلام (ص) در دوران کودکی 	<ul style="list-style-type: none"> حضرت ابراهیم کودکی پیامبر اسلام (ص) 	<ul style="list-style-type: none"> درس سوم: همیشه با من درس چهارم: در کاخ نمرود

<p>امامت</p> <p>– آشنایی با ائمه اطهار(ع) به عنوان بهترین انسان‌ها</p> <p>– آشنایی با اسامی اهل بیت پیامبر(ص)</p> <p>– آشنایی با امامان اول و دوم و سوم</p> <p>– آشنایی با نام امام دوازدهم امام زنده شیعیان</p>	<p>– آشنایی با امامان چهارم و پنجم و ششم</p> <p>– آشنایی با حضرت زهرا(س) به عنوان بهترین زنان مؤمن و مادر نمونه امام حسن و امام حسین(ع) و حضرت زینب(س)</p> <p>– آشنایی با ویژگی‌های شاخص امام زمان(ع)</p>	<p>– آشنایی با امامان چهارم و پنجم و ششم</p> <p>– آشنایی با حضرت زهرا(س) به عنوان بهترین زنان مؤمن و مادر نمونه امام حسن و امام حسین(ع) و حضرت زینب(س)</p> <p>– آشنایی با ویژگی‌های شاخص امام زمان(ع)</p>	<p>– آشنایی با امامان چهارم و پنجم و ششم</p> <p>– آشنایی با حضرت زهرا(س) به عنوان بهترین زنان مؤمن و مادر نمونه امام حسن و امام حسین(ع) و حضرت زینب(س)</p> <p>– آشنایی با ویژگی‌های شاخص امام زمان(ع)</p>
<p>جهان آخرت</p> <p>–</p>	<p>– عمل و نتیجه آن</p> <p>– جهان آخرت، پاداش و جزا</p> <p>– بهشت و جهنم، جزای اعمال</p>	<p>– آشنایی با جهان آخرت به عنوان محل پاداش و جزا با مصداق‌های دنیایی</p> <p>– آشنایی با بهشت و جهنم، به عنوان جزای اعمال نیک و بد در جهان آخرت</p>	<p>– آشنایی با جهان آخرت به عنوان محل پاداش و جزا با مصداق‌های دنیایی</p> <p>– آشنایی با بهشت و جهنم، به عنوان جزای اعمال نیک و بد در جهان آخرت</p>
<p>قرآن</p> <p>– آشنایی با برخی از پیام‌های قرآنی</p>	<p>– پیام‌های قرآنی</p>	<p>– آشنایی با برخی از پیام‌های قرآنی</p>	<p>– آشنایی با برخی از پیام‌های قرآنی</p>
<p>آداب و اخلاق</p> <p>– آشنایی با برخی از آداب اسلامی مانند سلام کردن، پاکیزگی، نحوه خوردن و آشامیدن</p> <p>– آشنایی با آثار و نتایج راستگویی و پرهیز از دروغ</p>	<p>– حجاب و مهارت پوشش اسلامی</p> <p>– نظم و ترتیب مهارت</p> <p>– احترام به پدر و مادر</p> <p>– حفظ و مراقبت از طبیعت</p>	<p>– آشنایی با مفهوم حجاب و پوشش اسلامی</p> <p>– آشنایی با مفهوم نظم و ترتیب در کارهای شخصی</p> <p>– آشنایی با ضرورت و شیوه‌های احترام به پدر و مادر</p> <p>– آشنایی با شیوه‌های استفاده صحیح از طبیعت</p>	<p>– آشنایی با برخی از آداب اسلامی مانند سلام کردن، پاکیزگی، نحوه خوردن و آشامیدن</p> <p>– آشنایی با آثار و نتایج راستگویی و پرهیز از دروغ</p>
<p>احکام</p> <p>– آشنایی اجمالی با طرز وضو گرفتن</p> <p>– آشنایی با اجزا و اذکار یک نماز دورکعتی</p> <p>– آشنایی با اذان به عنوان اعلام کننده اوقات نماز و مقدمه آن</p>	<p>– تکلیف و مقدمات آن</p> <p>– نماز سه و چهار رکعتی</p> <p>– روزه</p> <p>– طهارت</p> <p>– حجاب</p> <p>– تقلید</p>	<p>– آشنایی با معنای تکلیف و برخی وظایف فرد مکلف</p> <p>– آشنایی با اجزا و اذکار یک نماز چهار رکعتی</p> <p>– آشنایی با احکام ضروری تقلید، طهارت، وضو و نماز (به‌ویژه برای دختران)</p> <p>– آشنایی با مفهوم روزه و برخی از احکام آن</p>	<p>– آشنایی اجمالی با طرز وضو گرفتن</p> <p>– آشنایی با اجزا و اذکار یک نماز دورکعتی</p> <p>– آشنایی با اذان به عنوان اعلام کننده اوقات نماز و مقدمه آن</p>

مراسم اسلامی	- آشنایی با مراسم میلاد نبی اکرم (ص) و نیمه شعبان میلاد امام زمان (ع) - آشنایی با جشن نماز و چگونگی برگزاری آن - آشنایی با مراسم خاص ولادت شهادت ائمه (ع) واقع در طول سال تحصیلی - آشنایی با روز میلاد حضرت علی (ع) (روز پدر)	- آشنایی با مراسم روزه و عید فطر - آشنایی با مراسم جشن تکلیف دخترها - آشنایی با مراسم روز ولادت حضرت زهرا (س) و روز مادر - آشنایی با مراسم بزرگداشت قیام امام حسین (ع) و روز عاشورا - آشنایی با مراسم خاص ولادت و شهادت ائمه (ع)، واقع در طول سال تحصیلی	- روزه - ماه رمضان - عید فطر - جشن تکلیف - روز مادر - عاشورا	درس پنجم: روز دهم درس هشتم: جشن تکلیف درس دهم: ماه مهمانی خدا درس یازدهم: عید مسلمانان
شخصیت‌های دینی	-	۱- آشنایی با حضرت زینب (س) به‌عنوان یکی از زنان مؤمن	حضرت زینب (س)	درس ششم: بانوی قهرمان
خودشناسی	- آشنایی با خود به عنوان مخلوق محبوب و مورد توجه خداوند - آگاهی از نیاز به پاکیزگی خود	۱- آگاهی از نیاز انسان به نعمت‌های بی شمار خداوند ۲- آگاهی از نیاز ما به آشنایی با دوران کودکی پیامبر اکرم (ص)	- نیاز انسان به نعمت‌های الهی - درس گرفتن از کودکی پیامبر (ص)	درس اول: آستین‌های خالی درس دوم: غروب یک روز بهاری درس سوم: همیشه با من

ب- معرفی موضوعات کتاب هدیه‌های آسمان پایه سوم

* موضوع خداشناسی

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به خداشناسی به دانش آموزان پایه سوم: هدف غایی تعلیم و تربیت، رشد معنوی کودکان (ایمان و عمل صالح) است. رشد معنوی، فراگیری ارزش‌ها و رویکردی اندیشمندانه به زندگی است که زندگی را از تولد تا مرگ معنادار می‌سازد و رشد معنوی در یک کلام، یادگیری برخورداری از ایمان است.

آموزش درباره مفهوم خدا و سایر مفاهیم دینی با دیگر اموری که بین معلم و شاگرد روی می‌دهد، تفاوت آشکاری دارد. این آموزش برخورداری از زندگی همراه با معنا، امید و تعهدات فطری است و نیازی به اثبات ندارد، اما در کودکی هم نباید از تقویت زیربنای اعتقادی غافل ماند. بنابراین، در خصوص این آموزش باید به نکات زیر توجه داشت:

۱- از آنجا که تصور کودک از خدا آمیخته‌ای از تجسم و تخیل است و نمی‌تواند از خداوند تصویری کاملاً غیر مادی داشته باشد، نباید در صدد تلقین مفهوم غیر مادی بودن خدا به او باشیم؛ چون این تصورات موجب برقراری ارتباط او با خدا می‌شود.

۲- به جای صحه گذاشتن بر روی تصورات ذهنی کودک از خدا (همانند انسان دارای دست و پا بودن، یا دارای رفتارها و احساسات انسانی بودن) بهتر است بیشتر درباره مهربانی خدا با مخلوقاتش گفت‌وگو کنیم.

۳- در این سنین برای آشنایی کودک با خدا باید از طریق نعمت‌های او وارد شویم.

۴- با در نظر گرفتن اهداف این بخش در کتاب متناسب با محتوای دروس، کودک را با صفات خداوند از قبیل مهربانی، بخشنده بودن و... آشنا نماییم.

۵- دروس این بخش به گونه‌ای در کتاب قرار گرفته‌اند که جهت رسیدن به اهداف آن لازم است به ترتیب تدریس شوند.

۶- در آموزش مفهوم خداشناسی، استفاده از روش‌های غیرمستقیم و بیان مطالب از زبان فرد دیگری یا بدون اشاره به مقصود اصلی، جذابیت آموزش را برای دانش‌آموزان بیشتر می‌نماید.

۷- با بیان دعا‌های مناسب در قالب‌های جذاب در حد کودک، موجب ایجاد علاقه و تقویت احساس محبت به خدا در کودک شویم. دانش‌آموز پایه سوم ابتدایی در این بخش، به نمونه‌هایی از نعمت‌های الهی در زندگی روزمره و محیط پیرامون خود به عنوان رفع کننده نیاز موجودات توجه نموده و همه این نعمت‌ها را به عنوان موهبتی از جانب خدای بخشنده معرفی می‌کند. بر این اساس، به تشکر و قدردانی و محبت ورزیدن به خداوند علاقه‌مند شده و می‌آموزد که دعا راه سخن گفتن با خدا برای بیان خواسته‌های خود و دیگران است.

❁ موضوع پیامبری

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به پیامبری به دانش‌آموزان پایه سوم: تا حدود نه سالگی تصور بچه‌ها از پیامبر دین خود این است که وی انسانی خوب، مهربان و مفید بوده است. پیامبر در نظر آنان انسانی فداکار، مهربان و دوست‌داشتنی است که در بیشتر امور به کمک مردم می‌آید. این تصور در خصوص امامان علیهم‌السلام نیز این‌گونه است. البته گاهی کودکان به دلیل تجربه‌هایی که از طریق رسانه‌های مختلف داشته‌اند، اولیای دین را افرادی خوب، ولی با ظاهری متفاوت فرض می‌کنند که در این امور لازم نیست حساسیت نشان دهیم. بنابراین، در آموزش مفاهیم پیامبری به کودکان در دوره ابتدایی باید به نکات زیر توجه نمود:

- ۱- تلاش در جهت ایجاد علاقه‌مندی به اولیای دین از طریق داستان‌های شیرین ارتباط آنها با کودکان؛
- ۲- تأکید بر ویژگی‌های اخلاقی پیامبران (صبر، تلاش، خوش‌اخلاقی و...) در برخورد با انسان‌ها در زندگی از طریق داستان‌هایی از زندگی آنها و ادای احترام به هنگام بردن نام آنها؛
- ۳- تأکید بر ارتباط پیامبران با خداوند و راهنما بودن آنها برای انسان‌ها در دنیا؛
- ۴- عدم تأکید بر مفاهیمی مانند عصمت، وحی و معجزه در سنین ابتدای دبستان؛
- ۵- همزمانی آموزش دروس مربوط به پیامبری با جشن‌ها و اعیاد در طول سال تحصیلی؛
- ۶- فراهم نمودن امکان شرکت در مراسم جشن و شادی برای ولایت پیامبر(ص) و اولیای دین(ع)؛
- ۷- الگو قرار دادن پیامبر و اولیای دین در زندگی روزمره دانش‌آموز متناسب با محتوای دروس کتاب هدیه‌های آسمان پایه دوم؛ دانش‌آموز پایه سوم ابتدایی در این بخش، ضمن آشنایی با حضرت ابراهیم(ع) به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی، با زندگی و ویژگی‌های پیامبر اسلام(ص) در دوران کودکی آشنا می‌شود و به دور از هر گونه مفهوم انتزاعی نظیر وحی و عصمت و معجزه درباره شخصیت ارزنده آنها گفت‌وگو می‌کند و با شرکت در مراسم جشن و اعیاد به احترام گذاشتن به اولیای دین علاقه‌مند می‌گردد.

❁ موضوع امامت

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به امامان علیهم‌السلام به دانش‌آموزان پایه سوم: یکی از مهم‌ترین مقاصد تعلیم و تربیت دینی در دوره ابتدایی ایجاد علاقه‌مندی و محبت نسبت به اولیای دین است تا از این طریق، اوامر آنان و راه و روش زندگی‌شان در کودک اثر گذاشته و شیوه زندگی آنان برایش سرمشق شود.

کودکان از همان آغاز زندگی باید با نام امامان آشنا شده و در سنین بالاتر با فرازهایی از زندگی ایشان آشنا شده و از خدمات و

۱- در این باره می‌توانید به این منبع مراجعه کنید: آموزش مفاهیم دینی همگام با رشد روان‌شناسی، ص ۳؛ تألیف دکتر ناصر باهنر، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی.

اینار و فداکاری‌هایی که در راه اسلام انجام داده‌اند آگاهی یابند.

آشنایی کودکان با امامان نیز مانند پیامبران باید به گونه‌ای باشد که آنها را سرمشق عملی در زندگی بدانند. در اینجا باید پیشوایان مذهبی همان‌گونه که بوده‌اند با شرح مهربانی‌ها، دلسوزی‌ها و رفتار و اخلاق کریمانه‌شان بزرگ و عالیقدر معرفی شوند تا پس از ایجاد علاقه نسبت به آنها در کودکان زمینه‌هایی برای الگوگیری از آنها فراهم شود.

در آموزش این موضوع به کودکان نیز لازم است به نکات زیر توجه داشت:

۱- تلاش در جهت علاقه‌مندی به امامان علیهم‌السلام، بیان داستان‌هایی از زندگی آنها و ارتباط آنها با کودکان و ادای احترام به هنگام بردن نام آنها؛

۲- آشنا کردن دانش‌آموزان با ائمه اطهار علیهم‌السلام از طریق ویژگی‌های اخلاقی آنها مانند (کمک به نیازمندان، سعی در جهت رفع گرفتاری‌های آنها، صبر و تلاش و...)

۳- عدم تأکید فراوان بر شناساندن امامان علیهم‌السلام به عنوان افرادی مرتبط با دستگاه غیب و ملکوت و معجزات و کرامات آنها؛

۴- همراه نمودن تدریس دروس این بخش با ایام و مناسبت‌های اعیاد در طول سال تحصیلی؛

۵- ایجاد تمایل به شرکت کودکان در مراسم جشن میلاد امامان بزرگوار علیهم‌السلام.

دانش‌آموز پایه سوم ابتدایی در این بخش، ضمن آشنایی با امامان چهارم، پنجم، ششم، دوازدهم و حضرت زهرا(س)، از ارتباط آنها با یکدیگر آگاه می‌شود و از طریق داستان‌هایی واقعی از زندگی آنها با رفتار و برخورد آنها آشنا می‌گردد. به این ترتیب، علاوه بر ایجاد علاقه‌مندی نسبت به آنان، برای الگو گرفتن از آنها تمایل پیدا خواهد کرد.

* موضوع جهان آخرت

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به جهان آخرت به دانش‌آموزان پایه سوم: معاد از جمله معارفی است که در بین تمامی ادیان توحیدی مشترک بوده و در شکل‌دهی به رفتار یک مسلمان نقش بسزایی دارد. یاد معاد در ابتدای امر مانند هشدار و علامت خطر و در نهایت حاکی از شوق دیدار و ملاقات با خدای متعال است و این باور، زمینه‌ساز بسیاری از اعمال خیر و دوری جستن از بدی‌ها و نیل به سعادت واقعی را فراهم می‌سازد. در طرح موضوع جهان آخرت رعایت اصولی در آموزش معاد به کودکان قابل توجه است.

۱- اصل حاکم بر آموزش مفهوم معاد حرکت از مفاهیم ساده به پیچیده و از مفاهیم تجربی به سوی مفاهیم انتزاعی است.

۲- موضوع معاد به گونه‌ای مطرح شود که باعث اضطراب و ترس بی‌مورد در دانش‌آموزان نگردد و به تعالی روحی آنها لطمه وارد نکند.

۳- در طرح موضوع معاد به زیبایی‌های زندگی پس از مرگ و پاداش الهی به تلاش انسان‌ها بیشتر توجه شود.

۴- صرف آشنایی و شناخت مجموعه‌ای از مفاهیم، هدف نیست؛ بلکه تقویت نگرش و گرایش دانش‌آموزان به انجام کارهای نیک، هدف اصلی آموزش معاد در دوره ابتدایی است.

* بخش قرآن کریم

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به قرآن کریم به دانش‌آموزان پایه سوم: جهت تحقق اهداف دروس، آیات و احادیث بسیاری به کار گرفته شده است تا دانش‌آموزان به تدریج دریابند که دین را باید از منابع معتبر آن (کلام خدا و سخن معصومان) که از هر

خطا و اشتباه به دورند، دریافت کنند. آیات و احادیث درس در بسیاری از موارد، مفاهیم درس را جمع بندی و نتیجه گیری می کنند و دین را از زبان منابع اصیل در اختیار دانش آموزان قرار می دهند.

* بخش آداب و اخلاق اسلامی

نکاتی درباره آموزش های مربوط به آداب و اخلاق اسلامی به دانش آموزان پایه سوم : مهم ترین وظیفه تربیت دینی به ویژه در دوره ابتدایی ایجاد و تقویت عادات صحیح و خلیات نیکو در کودکان است. اخلاق عصاره تربیت دینی می باشد که آن را به منزله یک الگوی مناسب و عملی معرفی می کند. از شش تا یازده سالگی در کودکان تغییراتی ایجاد می شود که منجر به درک خاصی از مسائل اخلاقی در آنها می گردد. دوره دبستان از این جنبه، مجال مناسبی برای تثبیت آداب و عادات پسندیده است. پس باید به کودک فرصت داد که نه به خاطر تشویق و تنبیه، بلکه به سبب ارزشمندی ارزش های اخلاقی به رعایت آنها مقید گردد.

در آموزش این موضوع به کودکان لازم است به نکات زیر توجه داشت :

- ۱- در آموزش معیارهای اخلاقی، هر سه جنبه شناختی (آشنایی با کار خوب و بد)، عاطفی (رضایت و علاقه مندی به انجام کار خوب) و رفتاری (رفتار واقعی در موقعیت های گوناگون) باید مد نظر باشد.
- ۲- در آموزش این مفاهیم باید از موقعیت ها و فرصت های عینی و واقعی استفاده نمایم.
- ۳- امکان تکرار، تمرین و یادآوری مستمر آموخته ها و عادات اخلاقی جهت تثبیت آنها در کودک را فراهم نمایم.
- ۴- در آموزش مفاهیم اخلاقی تا حد ممکن از بیان مستقیم، سرزنش، مقایسه و شدت عمل به دلیل نامطلوب و کم اثر بودن پرهیز نمایم.

۵- ارزش های مفیدی چون بیان غیر مستقیم، توجه به منافع رعایت امور اخلاقی، تشویق فوری رفتارهای پسندیده و اظهار رضایت آموزگار استفاده نمایم.

۶- چون کودکان مانند بزرگسالان از دستورات اخلاقی برداشت ندارند و برای فکر بزرگسالان ارزش قائل اند بنابراین، روش های تفهیم مسائل اخلاقی به کودکان باید از بزرگسالان متفاوت باشد.

۷- به دلیل پذیرش و الگوگیری از رفتار بزرگسالان باید مریبان در زمینه تعلیم و تربیت از آگاهی ها و ویژگی های لازم و یکپارچگی در رفتار برخوردار باشند.

۸- شاید لازم باشد مربی متناسب با وضعیت و نیاز کلاس، هر درس از این بخش را به صورت پیمانه ای تدریس نماید.

* بخش احکام و آداب اسلامی

نکاتی درباره آموزش های مربوط به احکام و آداب اسلامی به دانش آموزان پایه سوم : فطرت کودک با مسائل مذهبی آشناست و همان گونه که فرمان خدا را برای پاک بودن هر انسانی قبول دارد، اعمال و احکام عبادی دین را نیز می پذیرد و از انجام آن لذت می برد، کودک دوست دارد با خدا ارتباط برقرار کند و با او سخن بگوید.

بسیاری از کودکان قبل از ورود به دبستان با اعمال و حرکات ظاهری برخی از اعمال دینی مانند نماز آشنا هستند و شاید در پاره ای موارد همراه والدین خود به صورت تقلیدی این حرکات را تکرار نمایند.

در روایات اسلامی آشنا نمودن کودک با این اعمال از همان دوران کودکی سفارش شده است. کودکان علاوه بر فراگیری اعمال ظاهری باید با احساس و اعتقاد نهفته این اعمال هم آشنا شوند و این هدف، از طریق آموزش های ساده و به موقع انجام می پذیرد.

این آموزش‌ها سرانجام باید به انس و علاقه با این اعمال و تکمیل آموخته‌های کودکان به ویژه دختران که در دوران دبستان به سن تکلیف می‌رسند، منجر بشود.

در آموزش احکام در این سنین باید به اصول زیر توجه کرد :

- ۱- به منظور اثرگذار بودن آموزش، محتوای آموزش احکام باید متناسب با نیاز و سن دانش‌آموز باشد و باید از آموزش مسائلی که دانش‌آموزان در این دوره به آن مبتلا ندارند پرهیز کرد.
- ۲- در آموزش به تفاوت‌های جنسیتی و نیازهای (دختر و پسر) توجه شود.
- ۳- از آموزش احکام فرعی و جزئیات یک مسئله در این دوره کمتر استفاده شود.
- ۴- در آموزش احکام باید جدی بود، اما سختگیری و آسان‌گیری بیش از حد در آموزش احکام آسیب‌زا بوده و موجب نگرانی و وسواس یا بی‌توجهی و عدم آگاهی صحیح در انجام اعمال می‌شود.
- ۵- آموزش‌های احکام باید به شیوه‌های جذاب و در موقعیت‌های عینی و مستقیم انجام شود.
- ۶- در آموزش احکام تدریجی بودن (مرحله به مرحله آموزش دادن) و دادن فرصت کافی برای تکرار و تمرین امکان درست انجام اعمال دینی را فراهم می‌کند.
- ۷- تشویق به موقع هنگام انجام اعمال عبادی به خصوص نماز که در پایه دوم آموزش داده می‌شود، موجب می‌شود تا کودک تمایل بیشتری به انجام این اعمال نشان دهد.
- ۸- همراهی اولیا و مربیان خانه و مدرسه و ثابت قدم بودن آنها و داشتن شخصیتی عاطفی، منطقی و محبوب تأثیرگذار بوده و ایجاد عادات خوب در کودکان را افزایش می‌دهد.

* بخش آداب و مراسم اسلامی

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به آداب و مراسم اسلامی به دانش‌آموزان پایه سوم : مراسم بزرگداشت اعیاد دینی از جمله آداب و رسومی هستند که سیمای دین را به نمایش می‌گذارند و برای دینداران در همه سنین جذاب‌اند و وسیله مؤثری برای قادر ساختن دینداران به حرکت عاطفی و عقلانی به سمت اعماق دین به شمار می‌آیند.

اعیاد اسلامی (عید غدیر، عید فطر، عید قربان و...) و اعیاد مربوط به میلاد ائمه اطهار علیهم‌السلام و برپایی جشن‌هایی که کودکان در آن شاد باشند، خاطرات خوشی از این مراسم را در ذهن آنها باقی می‌گذارد که علاقه‌مندی آنها را به دین بیشتر می‌سازد. کودکان می‌توانند اعمال و آداب و رسوم این اعیاد را یاد بگیرند. شرکت در این مراسم و مهم پنداشتن آنها مانند مراسم تولد و جشن‌های خاص خودشان احساس و هیجان آنها را برای حضور در این جشن‌ها برمی‌انگیزد.

در آموزش این موضوع باید به نکات زیر توجه داشت :

- ۱- با کمک گرفتن از تدریس به شیوه پیمانه‌ای دروس این بخش را متناسب با اعیاد موجود در سال تحصیلی تدریس نمود.
- ۲- در برپایی این جشن‌ها دانش‌آموزان را در برنامه‌ریزی و اجرای مراسم شرکت داده و از پیشنهاد‌های آنها بهره ببریم.
- ۳- در برپایی جشن‌ها از مواردی که احساس شادی در بچه‌ها ایجاد می‌کند؛ مانند چراغانی، پوشیدن لباس نو، عیدی دادن، عیدی گرفتن، خوردن خوراکی‌های خوشمزه و برنامه‌های شاد و جذاب استفاده نمود.

❖ بخش شخصیت‌های دینی

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به شخصیت‌های دینی به دانش‌آموزان پایه سوم: یکی از مهم‌ترین مقاصد تعلیم و تربیت دینی در دوره ابتدایی ایجاد علاقه‌مندی و محبت نسبت به اولیای دین است تا از این طریق، اوامر و راه و روش زندگی آنان به عنوان سرمشقی برای دانش‌آموزان تلقی شود. در پایه دوم ابتدایی چون هنوز دانش‌آموزان با پیامبران و امامان آشنا نشده بودند، بخش شخصیت‌های دینی مطرح نگردید. از پایه سوم در کنار معرفی پیامبران و امامان، شخصیت‌های دینی نیز به تدریج معرفی می‌شوند تا دانش‌آموزان تصور نکنند نیل به مقامات والای انسانی برای غیر معصوم امکان ندارد.

❖ بخش خودشناسی

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به خودشناسی به دانش‌آموزان پایه سوم: در قرآن کریم و سخنان معصومین، خودشناسی به عنوان یکی از مهم‌ترین معارف دینی مطرح شده است. به دلیل اهمیت موضوع، در راهنمای برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی به عنوان یکی از سرفصل‌های درسی مورد تأکید قرار گرفته است. براساس راهنمای برنامه درسی دوره ابتدایی مصوب از سوی شورای عالی آموزش و پرورش؛ حوزه خودشناسی، حیطة‌ای از اهداف آموزشی کتاب هدیه‌های آسمان است که به صورت تلفیقی با دیگر اهداف در برخی دروس مشاهده می‌شود. این حیطة به تبیین جایگاه انسان در نظام هستی پرداخته تا انسان به ارزش و کرامت انسانی خود در نظام آفرینش واقف گردد. علاوه بر این، وی به این درک که انسان نشانه‌ای از خداوند به شمار آمده و در همه امور خود نیازمند هدایت و وابسته به اوست، نائل گردد. در سیر آموزش خودشناسی در سال دوم، تلاش شد تا با تحلیل مفاهیم بحث خودشناسی شامل آشنایی با خود به عنوان مخلوق محبوب و مورد توجه خداوند و آگاهی از نیاز خود به پاکیزگی، این مفاهیم برای دانش‌آموزان ساده و قابل درک شوند. در پایه سوم سعی بر این است که این شناخت با اهداف دیگری مورد بررسی قرار گیرد.

ساختار محتوای آموزشی دروس هدیه‌های آسمان پایه سوم ابتدایی

معلمان گرامی به منظور تدوین طرح درس کامل، تدریس موفق و کارآمد و ارزشیابی هدف محور، می‌بایست ضمن تحلیل آموزشی هر درس، با ساختار کلی هر درس از کتاب هدیه‌های آسمان آشنا گردند. به‌طور معمول هر درس، از اجزای زیر تشکیل شده است که در طول تدریس، در فرایند یاددهی - یادگیری هریک می‌باید مورد بحث قرار گیرد. اجزای هر درس عبارت‌اند از :

ردیف	اجزای درس	ردیف	اجزای درس
۱	عنوان درس	۸	بگرد و پیدا کن
۲	متن درس	۹	بین و بگو
۳	بدانیم	۱۰	با هم بخوانیم
۴	فکر می‌کنم	۱۱	اجرای نمایش
۵	دوست دارم	۱۲	خاطره‌گویی
۶	گفت‌وگو کنیم	۱۳	کامل کنید
۷	بیندیشیم	۱۴	با خانواده

در این بخش، به تفصیل به کارکرد آموزشی هریک از اجزای درس خواهیم پرداخت :

۱- عنوان درس

معمولاً عناوین درس‌ها به صورت مستقیم به موضوع و هدف کلی هر درس اشاره می‌نماید. اما در کتاب سال سوم علاوه بر عناوین مستقیم مانند : «ماه مهمانی خدا» و «جشن تکلیف»، از عناوین غیرمستقیم، مانند : «آستین‌های خالی» و «بوی بهشت»، استفاده شده است. کارکرد بسیار اثربخش عناوین مستقیم و غیرمستقیم ایجاد انگیزه و آغاز فرایند تفکر منطقی دانش‌آموز درباره هدف می‌باشد. به همین منظور، به دبیران محترم توصیه می‌شود پیش از آغاز خواندن متن درس همراه با دانش‌آموزان پیرامون عنوان و موضوع اصلی و هدف کلی درس به گفت‌وگو پردازید. در واقع عنوان درس می‌تواند یک پیش‌سازمان‌دهنده مناسب، برای آغاز تدریس شما باشد.

۲- متن درس

کارکرد اصلی متن درس شرح و توضیح مفاهیم اساسی و اهداف درس است. در این بخش، از معلم گرامی انتظار می‌رود از

خواندن یکباره متن خودداری نموده و با مشارکت فعال دانش‌آموزان به خوانش متن درس پردازند.

برای جلب مشارکت بهینه دانش‌آموزان، آغاز خواندن متن درس را به آنهایی که داوطلب‌اند واگذار نمایید. در ادامه می‌توانید بعد از دو یا سه سطر از مشارکت سایر دانش‌آموزان بهره‌مند شوید. در هنگام خواندن متن درس به ویژه درس‌هایی که در قالب داستان، نمایشنامه و حکایت تألیف شده است، از دانش‌آموزان بخواهید ایفای نقش کنند و در پایان بازخورد و ارزیابی خودتان یا دانش‌آموزان را از نحوه عملکرد خواندن با احساس متن درس اعلام کنید.

فراموش نکنید پرسش‌های درون متن، علامت‌های تعجب و جملات نیمه‌تمام نشانه‌های مهمی در جهت تبیین مفاهیم اساسی درس و تعامل با دانش‌آموزان می‌باشند، با حوصله در این ایستگاه‌های یادگیری با دانش‌آموزان توقف کنید و فرایند منطقی تفکر درباره هدف درس را پیگیری نمایید.

۳- بدانیم

این بخش در راستای تقویت و تکمیل مفاهیم اصلی درس، در برخی دروس قرار داده شده است. گفتنی است که محتوای این بخش جزء درس بوده و در فرایند آموزش نقش قابل توجهی ایفا می‌کند.

علاوه بر سه بخش فوق که ارائه‌کننده مفاهیم درس‌اند، فعالیت‌های متنوعی متناسب با هر درس طراحی شده است که با مشارکت دانش‌آموزان انجام می‌شود.

۴- فکر می‌کنم

با توجه به پیشرفت مراحل تدریس، اکنون زمان جمع‌بندی مفاهیم آموخته شده در درس توسط دانش‌آموزان است. در مرحله اول، معلمان گرامی از یادگیری تک تک دانش‌آموزان باید اطمینان حاصل کنند. سپس نیازمند یک فعالیت هستیم تا دانش‌آموزان به صورت فردی اهداف حیطه شناختی را درک کرده و سپس از زبان خودشان و با زبان و کلمات گوناگون آن را بیان کنند. فراموش نکنیم اختصاص زمان مناسب و آرامش و سکوت کلاس درس در انجام این فعالیت، نقش بسزایی دارد. کارکرد این فعالیت، آموخته‌های دانش‌آموزان را در ذهن او تثبیت می‌نماید.

۵- دوست دارم

این بخش به دنبال تقویت اهداف حیطه عاطفی بوده و دانش‌آموزان را به انجام فعالیتی عملی تشویق می‌کند. در حقیقت، دانش‌آموزان در این بخش به آنچه در پیش فکر کرده‌اند و فهمیده‌اند، ابراز علاقه می‌کنند.

۶- گفت و گو کنیم

یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های آموزشی هر درس «گفت و گو کنیم» است. این فعالیت معمولاً جمع‌بندی پایانی از هر درس را توسط معلم محترم و با مشارکت کامل دانش‌آموزان ارائه می‌نماید. به همین منظور ابتدا باید دانش‌آموزان به نحو فردی هدف درس را درک و فهم و بیان کرده باشند. این مرحله در فعالیت «فکر می‌کنم» صورت گرفته است. معلمان گرامی با گروه‌بندی دانش‌آموزان، طرح پرسش و ارائه زمان مناسب زمینه بحث و گفت‌وگوی گروهی را در کلاس فراهم می‌آورند. سپس از هر گروه یک نماینده به بیان نظرات پرداخته و سایر گروه‌ها به ارزیابی و داوری پاسخ گروه‌های دیگر پردازند. فراموش نکنیم این فعالیت نه تنها اهداف درس در

حیطه شناختی را برای دانش‌آموزان تثبیت و تقویت می‌نماید؛ بلکه با مورد تأیید قرار گرفتن رفتارهای دینی، عقاید اسلامی دانش‌آموز در گروه همسالان اهداف درس در حیطه عاطفی (نگرشی) نیز تقویت و تثبیت می‌گردد. امیدواریم دانش‌آموز از این به بعد، با شناخت و علاقه، تلاش بیشتری برای انجام رفتارهای دینی از خود بروز دهد.

۷- بیندیشیم

این بخش، مفاهیم درس را در قالب آیات و احادیث کوتاه جمع‌بندی و نتیجه‌گیری می‌نماید و مفاهیم دینی را از زبان منابع اصیل آن (قرآن و معصومان) در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد. هدف از این قسمت تقویت مهارت تفکر دانش‌آموزان در آیات قرآن و احادیث معصومان علیهم السلام، در راستای اهداف درس می‌باشد. از دانش‌آموزان بخواهید پس از خواندن عبارات و ترجمه آن، درباره معنای آنها با کمک فعالیت‌هایی که در کتاب آمده، با یکدیگر گفت‌وگو کنند و مفاهیم را در راستای اهداف درس استنباط نمایند. این کار می‌تواند در گروه‌های دو یا سه نفره صورت پذیرد. آموزگاران محترم، زمینه بحث و گفت‌وگوی دانش‌آموزان را در این قسمت فراهم آورند و از سخنرانی درباره معنای آیات قرآنی و احادیث اجتناب نمایند.

۸- بگرد و پیدا کن

در این بخش، با انجام یک فعالیت عینی و ملموس، دقت دانش‌آموزان تقویت می‌شود.

۹- ببین و بگو

در این فعالیت، انتظار می‌رود معلمان گرامی، حس کنجکاوی دانش‌آموزان را تحریک نموده تا دانش‌آموزان با دقت در محیط پیرامون خود و زندگی ملموس و روزانه خود، مصادیق عینی دینداری را بیابند. در واقع این فعالیت یادگیری، به دنبال توسعه مفاهیم اساسی درس و بسط یادگیری با مشارکت فعال دانش‌آموزان است. معلمان گرامی در این فعالیت، نباید به دنبال یک جواب یکسان باشند؛ زیرا دانش‌آموزان مصادیق گوناگون، اما کاملاً درستی از زندگی‌های روزمره خویش را در ارتباط با هدف درس می‌یابند. اجازه دهید تا آنها درک و فهم خویش را به راحتی در کلاس بیان کنند.

۱۰- با هم بخوانیم

شامل شعری در موضوع درس است که توسط دانش‌آموزان همخوانی می‌شود. تعدادی از اشعار هم در راهنمای معلم آمده است.

۱۱- اجرای نمایش

محتوای آموزشی برخی از درس‌ها در قالب نمایشنامه تألیف شده و به خوبی از قابلیت تدریس با استفاده از روش «ایفای نقش» برخوردار است.

در ایفای نقش، نه تنها دانش‌آموزان مشارکت بسیار فعالی در یادگیری از خود ابراز می‌دارند؛ بلکه نگرش و علایق دینی خود را به خوبی اظهار می‌نمایند. نمایش به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد که به رشد اجتماعی، شکل‌گیری و تثبیت شخصیت در گروه همسال، دست یابند. فراموش نکنید در نمایش لذت و شادی از دین‌آموزی در جان دانش‌آموزان ماندگار می‌شود. به منظور اجرای بهینه این روش به معلمان گرامی توصیه می‌شود:

- ۱- یک هفته قبل، درس قابل تدریس با روش ایفای نقش را به دانش‌آموزان معرفی نمایید.
- ۲- انتخاب به صورت گروهی و گردشی در میان تمام دانش‌آموزان باشد.
- ۳- زمان اجرای نمایش را به لحاظ محدودیت به دانش‌آموزان اعلام نمایید.
- ۴- به هنگام اجرای نمایش و پس از آن، با توجه به هدف درس توسط سایر دانش‌آموزان و معلم بازخورد، نقد و ارزیابی کنید.
- ۵- تلاش دانش‌آموزان نمایشگر را می‌توانید به عنوان یکی از نمرات ارزشیابی مستمر ثبت کنید.

۱۲- خاطره‌گویی

یکی از اهداف درس و تعلیم و تربیت اسلامی، پیوند آموخته‌های دانش‌آموزان با زندگی روزمره آنها است. خاطره‌گویی به عنوان یک فعالیت آموزشی هدفمند، به دانش‌آموزان امکان می‌دهد تا با بررسی رفتار و عقاید گذشته خویش به اکتشاف جنبه‌های غالباً مثبت و گاه پیامدهای منفی ترک برخی از آداب و رفتارهای دینی بپردازد. در این مسیر اکتشافی خودباوری دانش‌آموز به توانمندی‌های خویش جهت کسب فضایل اخلاقی و دینی افزون می‌گردد. فراموش نکنیم در این فرایند، وجدان یا همان فطرت که سرمنشأ تربیت دینی است به رسمیت شناخته شده و شکوفا می‌گردد. معلمان گرامی می‌توانند از فعالیت خاطره نویسی و قرائت آن در کلاس، به عنوان بخشی از ارزشیابی مستمر استفاده کنند.

۱۳- کامل کنید

همان‌گونه که در فعالیت «تحقیق کنید» بیان شد، با توجه به تغییر شیوه تکلیف‌نویسی رایج در کتب درسی و حذف پرسش‌های پایانی هر درس، فعالیت‌های مناسب دیگری جایگزین گردیده است. یکی از فعالیت‌های مکمل جایگزین «کامل کنید» می‌باشد. انتظار می‌رود معلمان گرامی پس از پایان تدریس، ضمن توضیح روش انجام این فعالیت در جلسه دوم یادآوری اهداف درس به تکمیل و اصلاح این فعالیت بپردازند، فراموش نکنید کارکرد اصلی این فعالیت، برقراری ارتباط میان مفاهیم اساسی هر درس و تثبیت یادگیری دانش‌آموزان است.

۱۴- با خانواده

یکی از اساسی‌ترین انتظارات در تعلیم و تربیت دینی دانش‌آموزان، تغییر رفتار آشکار بر مبنای آموخته‌های کتاب‌های درسی است. همان‌گونه که فرایند یادگیری از کلاس درس توسط معلم آغاز گردید، و با فعالیت‌های متنوعی، درونی‌سازی مفاهیم و ارزش‌های دینی صورت پذیرفت و دانش‌آموز به خودباوری و ارزش اجتماعی دینداری در گروه همسالان و محیط مدرسه دست یافت؛ اکنون نوبت به تأثیر غیر قابل انکار خانواده، همسو با مدرسه در درس دینی و تثبیت «هویت دینی» آموخته شده توسط دانش‌آموز رسیده است. اگر دانش‌آموز اهداف، مفاهیم و ارزش‌های دینی که در کلاس فراگرفته را در خانواده، ارزشمند و مورد تقدیر یافت آن گاه می‌توان امیدوار بود که در صحنه‌های اجتماعی پایبندی بیشتری در ابراز هویت دینی و دینداری از خود نشان دهد. بنابراین، از معلمان گرامی انتظار جدی می‌رود، پس از پایان تدریس در جلسه اول برای جلسه دوم حتماً پیگیری شایان توجهی از نحوه انجام این فعالیت در خانه به عمل آورند. دبیران محترم می‌توانند در سایر درس‌هایی که این فعالیت طراحی نشده با خلاقیت خویش این جنبه از آموزش را عمومیت بخشند.